

ных государств. М., 1995. 11. Витрук Н.В. Конституционное правосудие. М., 1998. 12. Чиркин В.Е. Контрольная власть // Государство и право. 1993. №4. 13. Ильинский И.П., Щетинин Б.В. Конституционный контроль и охрана конституционной законности в социалистических странах // Сов. гос. и право. 1969. №9. 14. Шорина Е.В. Контроль и проверка исполнения – важные средства укрепления государственной дисциплины. М., 1978.

Надійшла до редколегії 23.03.2001р

*Т.В. Омельченко,
ад'юнкт каф. кримінального процесу Нац. ун-ту
внутр. справ*

ДІЗНАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК

Інститут дізнання в кримінально-процесуальному законодавстві України має давню історію. Судова реформа 1864 року вперше встановила три послідовні стадії слідства: «першою засвоєно назву дізнання, другою – попереднього слідства і третьою – судового слідства». Дізнання проводилося головним чином поліцією, попереднє слідство – судовими слідчими, судове слідство – суддями. Характерні риси дізнання по Статутах кримінального судочинства полягали в тому, що воно: мало публічний характер; не передбачало участі сторін; було діяльністю не обвинувача, а урядових органів, на які було покладено обов'язок припинення і попередження злочинів; закінчувалося тієї миті, коли справа переходила в стадію попереднього слідства; від розшуку відрізнялося тим, що під час дізнання виконувалися дії, які входили до компетенції слідчого; провадилося в двох випадках: а) коли поліція застигла злочин, що тільки-но скоївся, і є надія, що по гарячих слідах можна багато чого з'ясувати; б) коли до прибуття слідчого сліди злочину могли зникнути [1, с.371-373].

З утворенням Української Радянської Соціалістичної Республіки було прийнято і новий Кримінально-процесуальний кодекс у 1922 році. Дізнання по цьому кодексу втратило принципову відмінність від попереднього слідства. Дізнання провадилося в тих же формах, що й попереднє слідство. Розрізняли два види дізнання: у справах, по яких попереднє слідство обов'язкове і дізнання у справах, по яких попереднє слідство не обов'язкове. Матеріали дізнання мали доказове значення для суду. Тим самим до завдання дізнання входило не тільки встановлення факту злочину, а й встановлення вини особи, яка його вчинила. Критерієм, за яким попереднє слідство визнавалося не обов'язковим, була санкція статті: якщо санкція передбачала покарання за вчинений злочин менше одного року позбавлення волі, матеріали дізнання передавалися безпосередньо для розгляду в суд.

Кримінально-процесуальний кодекс 1961 року в цілому зберіг тенденцію стирання принципових відмінностей між дізнанням та попереднім

слідством. Дізнання провадилося за правилами, встановленими для попереднього слідства. Аналогічно КПК 1922 року відрізняли два види дізнання. Вперше на органи дізнання покладалося прийняття необхідних оперативно-розшукових заходів для виявлення ознак злочину та осіб, які його вчинили. Компетенція органів дізнання і попереднього слідства була розмежована в залежності від суспільної небезпечності вчиненого злочину та складності розгляду справ. У справах, щодо яких попереднє слідство не було обов'язковим, органи дізнання провадили розслідування за правилами, встановленими для попереднього (досудового) слідства, за деякими винятками, а саме: під час проведення дізнання не передбачалося участі захисника; потерпілому, цивільному позивачеві, цивільному відповідачеві та їх представникам матеріали кримінальної справи не пред'являлися для ознайомлення, їх лише повідомляли про закінчення розслідування; існували деякі обмеження процесуальної самостійності осіб, які провадили дізнання.

У 1993 році до Кримінально-процесуального кодексу України внесені зміни, відповідно до яких дізнання обмежується моментом встановлення особи, яка вчинила злочин, і має дві різновидності: а) дізнання у справах про тяжкі злочини; б) дізнання у справах про злочини, що не є тяжкими. Проект кримінально-процесуального кодексу України, підготовлений робочою групою Кабінету Міністрів України станом на 1 березня 2000 року, передбачає повернення до схеми, що існувала в КПК до 1993 року.

У період існування СРСР була розроблена теоретична модель Кримінально-процесуального кодексу. Автори теоретичної моделі сконструювали дізнання «як початковий етап, на якому виконуються лише невідкладні слідчі дії». Дізнавач не мав права виконувати такі процесуальні дії, як пред'явлення обвинувачення, обрання запобіжних заходів, а також приймати процесуальні рішення про закриття справи, складати обвинувальний висновок [2, С. 14].

Таким чином, у законодавстві України дізнання регламентувалося і як початковий етап розслідування злочинів, і як форма досудового розслідування кримінальних справ. Необхідність удосконалення законодавчої регламентації дізнання викликана відсутністю в кримінально-процесуальній науці єдиної думки про сутність дізнання.

В літературі висловлені різні точки зору щодо сутності дізнання і його місця в системі кримінального процесу. Так, одні автори під дізнанням розуміють, насамперед, початковий ступінь у ході кримінального процесу (І.Я. Фойницький); діяльність, спрямовану на перевірку заяв і повідомлень про злочини на предмет вирішення питання про порушення кримінальної справи (А.М. Донцов); первинну діяльність по розслідуванню злочинів, метою якої є передача справи органам попереднього слідства (В.М. Савицький). Інші вважають дізнання самостійною формою досудового розслідування (Л.В. Павлухін, В.П. Кругліков та ін.), аргументуючи це необхідністю звільнення слідчих від розслідування не складних, скоєних в умовах очевидності, злочинів і концентрації зусиль слідчого на розслідуванні більш складних кримінальних справ. Третя

група авторів висловлюється за повну ліквідацію інституту дізнання, як форми попереднього розслідування, яка обмежує права учасників процесу (А.А. Чувильов).

На нашу думку, під дізнанням необхідно розуміти першу стадію кримінального процесу, початковим моментом якої, є поява приводу до порушення кримінальної справи, тобто момент реєстрації заяви і повідомлення про злочин. Дізнання провадиться у визначений законом термін: у справах про тяжкі злочини – до встановлення підстав для порушення кримінальної справи; у справах про злочини, які не являють великої суспільної небезпеки, – до встановлення особи, яка скоїла злочин. Під встановленням особи слід розуміти: а) порушення кримінальної справи щодо конкретної особи; б) появу в кримінальній справі процесуальної фігури підозрюваного; в) складання протоколу про обставини скоєного злочину при досудовій підготовці матеріалів по протокольній формі.

Доказування в стадії дізнання здійснюється шляхом провадження пізнавальних дій [3, с. 131]. По закінченні стадії дізнання приймаються такі рішення: відмова в порушенні кримінальної справи, порушення кримінальної справи і передача матеріалів дізнання для провадження досудового слідства, порушення кримінальної справи і передача матеріалів дізнання в суд для вирішення по суті, направлення матеріалів дізнання за належністю. З початку дізнання і заявник, і правопорушник наділяються комплексом прав і обов'язків, що дозволяють їм захищати свої права і законні інтереси як особисто, так і за допомогою адвоката. Проведення оперативно-розшукових заходів повинно покладатися не на органи дізнання, а на органи, які є суб'єктами оперативно-розшукової діяльності. Фактичні дані, що отримані в ході застосування оперативно-розшукових заходів, набувають сили доказів після того, як їх легалізовано за правилами кримінально-процесуального законодавства. Для забезпечення охорони прав і законних інтересів підозрюваних і потерпілих по справам осіб, що в силу своїх фізичних або психічних недоліків не можуть самі реалізувати свої права, у справах про злочини неповнолітніх, необхідно передбачити обов'язкове провадження досудового слідства.

Список літератури: 1.Фойницький І.Я. Курс уголовного судопроизводства. Санкт-Петербург, 1996. 2.Уголовно-процессуальное законодательство Союза ССР и РСФСР. Теоретическая модель/ Под ред. В.М.Савицкого. М.,1990. 3. Зеленецький В.С. Структура дослідного кримінального процесу// Вісник АПН України. 1996. №7.

Надійшла до редколегії 13.03.2001р.